

гетьманам, ні державі, ні церкві – це єдине, чого не може **відібрати** в людей ніяка сила (П. Загребельний).

Отже, синсемантичні дієслова української мови, які значеннєво орієнтовані на обов'язкове структурування трикомпонентних семантичних єдностей з двома обов'язковими компонентами об'єктного значення, найповніше виявляють свою семантику у поєднанні з іменниками в знахідному відмінку (репрезентант обов'язкового придієслівного компонента першого рангу) та іменниками в родовому (часто з прийменниками), давальному відмінках (репрезентанти обов'язкового придієслівного компонента другого рангу).

У сучасному українському художньому дискурсі частотними є трикомпонентні семантичні єдності, у яких завершено експлікують свою семантику дієслова з семантикою давання і адресованого мовлення, орієнтовані на обов'язкову сполучуваність з двома обов'язковими придієслівними компонентами об'єктного значення.

Література

1. Вихованець І., Городенська К. Функціональна морфологія української мови: Академічна граматики української мови / За ред. члена-кореспондента НАН України І. Вихованця. Київ, 2004. 400 с.
2. Іваницька Н. Двоскладне речення в українській мові. К, 1986. 167 с.
3. Савчук Т. Релятивні дієслова як структурно-семантичний клас дієслівної лексики // Українська мова. 2003. № 1 (6). С. 51–60.

Євгенія Юрченко

м. Вінниця

(Наук. керівн. – д. філол. наук. проф. Іваницька Н. Л.)

МЕТОДИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація

У статті проаналізовано наукові джерела щодо проблем екологічної освіти, розкрито методичні умови формування екологічної культури учнів засобами української мови.

Ключові слова : екологічна освіта, екологічна культура, екологічна свідомість, методичні умови.

Анотація

В статті проаналізовані наукові джерела по проблемам екологічного образования, раскрыто методические условия формирования экологической культуры учащихся средствами украинского языка.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическая культура, экологическое сознание, методические условия.

Summary

The article analyzes the scientific sources on the problems of environmental education, reveals the methodological conditions for forming the ecological culture of students by means of the Ukrainian language.

Keywords: ecological education, ecological culture, ecological consciousness, methodical conditions.

Екологічна освіта розглядається сьогодні як один із найпотужніших засобів, що може забезпечити зміну ставлення людини і суспільства до навколишнього середовища з руйнівного, споживацького на дбайливе, бережливо-відновлювальне. Завдання екологічної освіти – допомагати формуванню поведінки, сумісної зі збереженням середовища існування; розширенню діапазону практичних навичок, необхідних для розробки і виконання ефективних рішень зі збереження довкілля; забезпеченню більш тісного зв'язку між процесами освіти і реальним життям шляхом міждисциплінарного підходу.

Мета розвідки – розкрити методичні умови формування екологічної культури учнів засобами української мови.

Формування екологічної культури учнів – не стихійний і не мимовільний процес, а цілеспрямована, організована, педагогічно керована діяльність за спеціально створених умов. На основі аналізу наукової літератури та вивчення передового педагогічного досвіду, ми виокремили методичні умови, які сприятимуть успішному формуванню екологічної культури учнів засобами української мови.

На думку І. Зайченка, під методичними умовами варто розуміти сукупність обставин, засобів, які сприяють організації ефективної пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання предмета [3], а на думку С. Моцак [5, с. 20] – процес, у якому організовується й проводиться робота та обставини, що впливають на формування ціннісних орієнтацій учнів.

У своєму дослідженні виходимо з того, що методичні умови формування екологічної культури учнів – це сукупність певних взаємопов'язаних обставин педагогічного процесу, що обумовлюють ефективність формування досліджуваного особистісного утворення та перехід його на більш високий рівень сформованості в учнів під час вивчення української мови.

Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження та вивчення стану проблеми у шкільній практиці дозволив виокремити такі методичні умови формування екологічної культури учнів:

- ✓ залучення учнів до систематичної екологічної діяльності задля формування екологічної свідомості й ціннісного ставлення до природи;
- ✓ урізноманітнення форм і методів навчання під час вивчення української мови задля набуття учнями досвіду екологічно зорієнтованої діяльності, формування екологічної поведінки;
- ✓ забезпечення єдності навчальної і позакласної роботи з мови, спрямованої на формування екологічної культури учнів.

Як слушно зазначає М. Рогожа, нині «принципово важливим є усвідомлення того, що екологічна криза – це перш за все криза цінностей. Ставлення до природи є дзеркалом, у якому сучасна цивілізація мусить побачити кризу в системі цінностей, якими вона оперує» [7, с. 101]. У зв'язку з цим, дуже важливо ще в школі розпочати формування усвідомлення учнями природи як універсальної цінності, як ціннісного середовища життєдіяльності власної особистості.

М. Рогожа, услід за А. Гелен переконує, що людина як біологічна істота виявилася найменш пристосованою до природного довкілля з його несподіванками, що зумовило необхідність власноруч створювати «другу

природу», штучну за походженням. Так постійно у процесі життєдіяльності суспільства відбувалося відокремлення людини від природи й збільшення антропогенного впливу на неї. Згодом у людській свідомості утвердився антропоцентризм [7].

У контексті сказаного, завдання школи полягає у тому, щоб формувати у підростаючого покоління екоцентричну екологічну свідомість, усвідомлення цінності природи, відповідальне ставлення до неї. Відповідальне ставлення в системі стосунків «людина – природа» передбачає гармонійне співіснування усього живого, усвідомлення людства частиною природи, а не її господарем. Для реалізації зазначених завдань в арсеналі вчителя є необхідні дидактичні й виховні методи, прийоми та засоби.

Формувати екологічну свідомість школяра на уроках української мови можна за допомогою слова й словесних методів – бесіда, диспут, дискусія тощо. Проте використання лише словесних впливів, на жаль, не може забезпечити набуття досвіду природоохоронної діяльності повноцінного формування екологічної свідомості. Екологічні проблеми сприймаються гостріше, коли учні їх споглядають, беруть участь у їхньому вирішенні, а не тільки про них говорять.

Варто згадати з цього приводу слова видатного вітчизняного педагога К. Ушинського, який у межах ідеї народності школи відстоював ідею розвитку в школярів «інстинкту місцевості», тобто знання свого найближчого оточення й уміння зіставляти з ним навчальний матеріал. К. Ушинський першим уводить у науковий обіг термін «околицеграфія» [6], і відзначає, що саме поля Батьківщини, її мова, легенди та життя допомагають розгорітися іскрам любові до країни, її духовних і матеріальних надбань й небайдужого ставлення до екологічних проблем.

Щодо другої умови формування екологічної культури учнів, то залученню їх до природоохоронної діяльності сприяє реалізація таких форм та методів:

✓ індивідуальних (робота з науково-популярною літературою екологічного змісту, довідниками; підготовка доповідей, рефератів, проведення спостережень тощо);

✓ групових (випуск бюлетенів, стіннівок, участь в проектах на екологічну тематику);

✓ колективних (еколого-мовні вечори, тижні екології, вікторини, конференції, лекції, екскурсії та ін.).

Охарактеризуємо деякі форми, які на наш погляд найбільше сприятимуть формуванню екологічної культури учнів.

Серед індивідуальних форм варто назвати підготовку доповідей, рефератів, повідомлень, презентацій, творів екологічного спрямування, наукових робіт, які дозволяють кожному знайти своє місце в загальній справі.

Дозволяють вирішувати широке коло питань, у тому числі завдання екологічної освіти, екологічні вечори, що передбачають об'єднання зусиль учителя української мови й екології. Шляхом проведення таких заходів поглиблюється інтерес до рідного краю й екологічних проблем, розширюється світогляд учня, прищеплюються екологічні цінності, формуються екологічні потреби [2, с. 14].

Важливою умовою формування екологічної культури є позакласна робота. Так, під час участі в екологічних іграх учні набувають досвіду природоохоронної поведінки, відбувається становлення їх активної життєвої позиції. Обираючи ту чи іншу роль, учень не просто програє її, а проявляє себе у ній, виявляє рівень сформованості необхідних якостей, порівнює свою поведінку із поведінкою інших, аналізує, оцінює власні дії і дії своїх колег, здобуває важливий практичний досвід. Екологічні ігри, максимально наближаючи умови навчання до реальних еколого-педагогічних ситуацій, виступають особливою формою організації навчально-пізнавального процесу, характерна особливість якої полягає у відсутності надлишкового самоконтролю, тривожності, побоювань. Це актуалізує ту частину свідомості,

яка керує стереотипами вчинків, дає можливість залучити особистість учня до дій, пов'язаних із самостійним пошуком рішень.

Під час формування екологічної культури учнів доцільно використовувати дискусії, організовувати обговорення різноманітних проблем, які можуть надати екологічним проблемам більшої значущості, викликати пізнавальний інтерес [1].

Вигідно вирізняється з-поміж інших така цікава форма формування екологічної культури учнів як усний журнал, для якого характерні широта і свіжість інформації, широке поле для самодіяльності творчості школярів, що забезпечується саме засобами мови [4].

Ще В. Сухомлинський зазначав, що «школа стає осередком духовного життя, якщо вчителі дають цікаві за змістом, і за формою уроки ... Але чудові блискучі уроки є там, де є ще щось чудове, крім уроків, де є і застосовуються найрізноманітніші форми розвитку учнів поза уроками» [8, с. 334]. Науковці стверджують, що навіть найвдаліший урок має один суттєвий недолік : він обмежений в часі не допускає відволікань, навіть коли група гостро цікавиться будь-яким питанням. Інша справа – позакласне заняття, в якому вчитель не пов'язаний жорсткими тимчасовими і плановими межами.

Вважаємо, що цілісне формування екологічної культури (єдності екоосвідомості й екоповедінки) можливе лише тоді, коли вчитель-словесник використовує можливості не лише уроків, а й позакласної роботи з мови.

Значні потенційні можливості у формуванні екологічної культури має проведення екскурсій (на природу, до музею тощо), подорожей та відвідування різноманітних культурно-освітніх чи культурно-розважальних заходів (кіно, театр, виставки, тренінги тощо).

Екскурсія – це одна з форм навчально-виховної роботи, яка дозволяє вивчати предмети чи явища у природних умовах. Екскурсія побудована на принципах наочності, локальності та самостійності учнів сприяє вихованню в них любові до природи, розвитку пізнавального інтересу, формуванню в учнів уявлення про прекрасне, розвитку здатність отримувати естетичне задоволення

від сприймання краси природи, підтримувannya інтересу до подальшого сприймання краси природи. Екскурсії розширяють кругозір школярів, вчать розглядати факти і явища оточуючої дійсності у їх взаємозв'язку та взаємодії, порівнювати їх, робити узагальнення та висновки на основі побаченого. Така форма роботи – чудова нагода скооперувати зусилля вчителів для поглиблення знань та умінь школярів з кількох предметів, удосконалення мовленнєвих та творчих навичок, а також формування ціннісних орієнтацій дітей.

У процесі формування екологічної культури учня сам вчитель-предметник має бути компетентним в цій галузі. До основних показників сформованості екологічної компетентності учителів мови можна віднести:

- ✓ знання змісту державних документів, що орієнтують вчителя на необхідність формування в учнів екологічної компетентності;
- ✓ володіння вчителем термінологічним апаратом стосовно поняття «екологічна компетентність» та її місце в ієрархії компетентностей;
- ✓ знання про структуру екологічної компетентності та її функції;
- ✓ знання про основні екологічні проблеми та способи їх вирішення;
- ✓ обізнаність із екологічною проблематикою, усвідомлення екологічних проблем місцевого рівня, наявність досвіду вирішення екологічних проблем;
- ✓ усвідомлення місця екологічних цінностей в ієрархії особистісних, характер ставлення до природи, екологічно безпечна поведінка і діяльність у професійній та побутовій сферах;
- ✓ готовність приймати рішення і діяти в довіллі з мінімальною шкодою для нього, відповідальність за екологічні наслідки своєї діяльності;
- ✓ досвід здійснення екопедагогічної діяльності яка включає планування процесу екологічного виховання учнів на уроках і в позакласній роботі з мови; проектування уроків, орієнтованих на досягнення цілей екологічного виховання школярів; розробку завдань екологічного спрямування; реалізацію міжпредметних зв'язків; проведення заходів з учнями і батьками та ін.

Отже, формування екологічної культури на уроках української мови можливе за умов залучення учнів до систематичної екологічної діяльності, урізноманітнення форм і методів навчання, забезпечення єдності навчальної і позакласної роботи з мови, спрямованої на формування екологічної культури учнів.

Література

1. Бондаренко О. Проблеми формування екологічної свідомості в сучасних умовах // Весник Малой академии наук Криворожского подразделения Европейского университета финансов, информации, менеджмента и бизнеса. № 1. 2001. С. 80–87.
2. Дерябо С., Ясвин В. Экологическая психология и педагогика. Ростов-на-Дону, 1996. 480 с.
3. Зайченко І. Педагогіка : навчальний посібник для вузів. 2-е вид. Київ, 2008. 528 с.
4. Мамешина О. Екологічні ігри як метод екопедагогіки // Вересень. 1998. № 2. С. 61–63.
5. Марченко І. Методичні умови формування екологічної культури учнів під час вивчення географії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream>.
6. Пустовіт Н. Співпраця школи, науки і громадськості в сфері екологічного виховання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1026/1/53.pdf>.
7. Рогожа М. Природа як етносна цінність у сучасному соціокультурному просторі [Електронний ресурс] // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. Вип. 87–88. Київ, 2007. С. 101–104.
8. Сухомлинський В. Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 3 : Серце віддаю дітям. Київ, 1977. – 670 с.